

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№4 (2)

2026
APREL

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

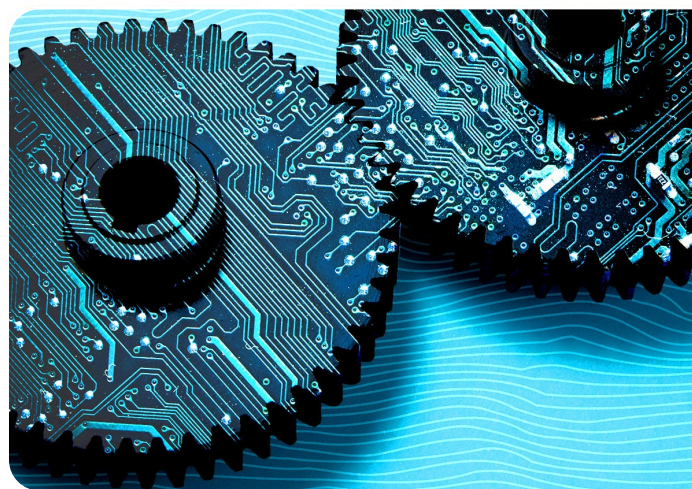
ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, aprel.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

BYUDJET SUBYEKTLARI ISHTIROKINI QISQARTIRISH ASOSIDA KREDIT RISKINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	16
PhD. Mahmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
MINTAQA IQTISODIYOTI TARMOQLARINI KLASSTERLASHTIRISH SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING EMPIRIK MODEL: STATISTIK VA EKONOMETRIK TAHLIL	25
Ollokulova Feruza Mansurovna, Abdurahmonov Abdulaziz Maxmudovich	
XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA PUL OQIMLARI AUDITINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI	30
Atamurodov Saidmurad Yaxyoyevich, Sindarova Aziza Musurmon qizi	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	42
Xasanov Sardor Xazratkulovich	
IQTISODIY O'SISH SIFATI VA UNI KO'RSATKICHLARINING KONSEPTUAL ASOSLARI	50
Axmedov Xasanjon Muxamadovich	
IQTISODIY O'SISH SIFATI VA UNI KO'RSATKICHLARINING KONSEPTUAL ASOSLARI	55
Axmedov Xasanjon Muxamadovich	
ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING KORXONALAR RENTABELLIGIGA TA'SIRI	60
Hayitov Jamshid Xolboyevich	
KREDITLASH MEXANIZMINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA UNING TARIXIY RIVOJLANISH BOSQICHLARI	65
Ortiqov Husan Usmonaliyevich	
DAVLAT SEKTORIDA ICHKI AUDIT FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	70
Xamidova Zarifa Urol qizi	
ISTE'MOL NARXLARI INDEKSINI MODELLASHTIRISH VA PROGNOZLASHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	74
Ismailova Shaxnoza Uktamovna	
XIZMATLAR SEKTORI RIVOJLANISHINING KAMBAG'ALLIKKA TA'SIRINI BAHOLASH METODOLOGIYASI VA KO'RSATKICHLAR TIZIMI	77
Dawletmuratov Adilbay Mirzaboyevich	
BIZNES JARAYONLARINI MONITORING QILISH TIZIMINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI	84
Dadajonova Madina Ravshan qizi	
ISTE'MOL NARXLARI INDEKSINI MODELLASHTIRISH VA PROGNOZLASHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	89
Ismailova Shaxnoza Uktamovna	
MINTAQA IQTISODIYOTI TARMOQLARINI KLASSTERLASHTIRISH SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING EMPIRIK MODEL: STATISTIK VA EKONOMETRIK TAHLIL	94
Ollokulova Feruza Mansurovna, Abdurahmonov Abdulaziz	
ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING KORXONALAR RENTABELLIGIGA TA'SIRI	100
Hayitov Jamshid Xolboyevich	
IMPROVING THE EFFICIENCY OF BANKS' GREEN FINANCING IN UZBEKISTAN AND KAZAKHSTAN	105
Maxmudov Rahimjon	
MAHALLIY BUDJETLAR MUSTAQILLIGINI TAKOMILLASHTIRISH VA YANADA OSHIRISH	109
Abduraxmonova Gulmira	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MOLIVAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR	114
Teshabayev Dilmurod Boxodir o'g'li	

FARG 'ONA VILOYATINING INNOVATSION RIVOJLANISHI.....	120
Tuychieva Odina Nabiyeвна	
INDICATORS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE "GREEN" ECONOMY.....	131
Mirzaev Kulmamat Djanzakovich	
KREDITLASH MEXANIZMINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA UNING TARIXIY RIVOJLANISH BOSQICH LARI.....	140
Ortiqov Husan Usmonaliyevich	
KORPORATIV BOSHQARUVNING XALQARO TAJRIBASI VA UNING QIYOSIY TAHLILI	144
Shakirova Gulbaxor Sharipdjanovna	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	149
Xasanov Sardor Xazratkulovich	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNING INSTITUSIONAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING XORIJ DAVLATLAR TAJRIBASI	156
Odinayev Ravzatullo Asatulloevich	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING MOLIVAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	161
Karimov Alibek Valievich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA FRANCHAYZING TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA PLATFORMA MODELLARI VA ULARNING SAMARADORLIGINI BAHOLASH	167
Xodjayev Anvar Rasulovich, Nasimov Dilshodbek Hotam o'g'li	
"O'ZBEKISTON GTL" MAHSULOTLARNING FIZIK-KIMYOVIY XOSSALARI VA ULARNI KOMPOUDIRLASH ASOSIDA EKOLOGIK TOZA YOQILG'ILAR OLISH ISTIQBOLLARI	173
Ro'ziyev Aliakbar, Hayitov Ruslan, Mavlonov Shohrux	
HUDUDIY MEHNAT BANDLIGINI TA'MINLASHDA AVTOSERVIS KORXONALARINING ROLI	179
Marqayev Xurshid Aliqulovich	
ASOSIY VOSITALAR AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	183
Zaripova Sayohat Zafarovna	
XIZMATLAR SOHASINI BOSHQARISHDAGI MUAMMOLAR VA YECHIMLAR: AGROTURIZM VA RAQAMLI XIZMATLAR ASOSIDA TAHLIL (ANDIJON VILOYATI MISOLIDA)	188
Oktamjonova Gulira'no Ikromjon qizi	
BUXORO VILOYATI UY XO'JALIKLARI HAYOT SIFATI VA IJTIMOIIY-IQTISODIY AHVOLI: SO'ROVNOMA NATIJALARI TAHLILI	192
Nizomov Asliddin, Musulmonova Shahlo, Izzatullayeva Ma'mura	
DIRECTIONS FOR TOURISM DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN BASED ON DIGITAL TECHNOLOGIES..	199
Mirzaev Kulmamat Djanzakovich	
QORA METALLURGIYA SANOATI VA ULARNING ISHLATILISHI	203
Sarimsakov Alisher Ubaydullaevich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA AHOLI BANDLIGINING IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI	209
Yusupov Farhod Adamboyevich	
TASVIRLARDAN YO'L BELGILARINI TANIB OLISH ALGORITMLARI VA DASTURIY VOSITASINI ISHLAB CHIQISH	214
Toyirov Akbar Xasanovich, Yuldoshov Abdurahmon Baxtiyorovich	
OLIY TA'LIMNI MOLIVALASHTIRISHNING ILG'OR XORIJIY TAJRIBASI: SINGAPUR MISOLIDA	218
Kurbanov Baxodir Negmatullayevich	

MA'LUMOTLARGA ASOSLANGAN TURIZM BOSHQARUVI: O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARI.....	222
Ashurova Shaxnoza Almasovna	
DAVLAT XARIDLARI BO'YICHA BYUDJET MABLAG'LARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI ICHKI AUDITNING ANALITIK KO'RSATKICHLARI ASOSIDA BAHOLASH.....	226
Meliboyev Askar Eshmuratovich	
ГЛИНИСТЫЕ СЛАНЦЫ ЦЕНТРАЛЬНОГО И ЮЖНОГО УЗБЕКИСТАНА КАК СЫРЬЕВАЯ СМЕСЬ ДЛЯ ПРОИЗВОДСТВА ПОРТЛАНДЦЕМЕНТА.....	231
Карабаев А.М., Абдуллаева Д.Ф., Абдуллаев У.Х. Андакулова Н.Н.	
ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА НА ПРОМЫШЛЕННОМ ПРЕДПРИЯТИИ	237
Садиков Жaxonгир Носирджанович, Даулетмуратова Дилбар Калмуқанмед кизи	
РАЗРАБОТКА МЕХАТРОННОГО МОДУЛЯ ДЛЯ ВЫРАВНИВАНИЯ ПОВЕРХНОСТИ МЕТАЛЛА ПОСЛЕ ЗАЛИВКИ.....	243
Мирджуроев Сарвар Алишер угли	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDA YASHIRIN IQTISODIYOTNING TA'SIRI ..	246
Isoqov Zafarjon Zokirjonovich	
AGROKLAUSTERLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING EKONOMETRIK MODELLARI	250
O'rinboyev Ulug'bek Otabekovich	
ИССЛЕДОВАНИЕ ПОРИСТОЙ СТРУКТУРЫ И ВЛАГОПОГЛОЩАЮЩИХ СВОЙСТВ КОМПОЗИТНОГО ВЯЖУЩЕГО	259
Тургунбаев Уринбек, Шарипова Дилафруз, Худойбердиев Жамшид	
ИССЛЕДОВАНИЕ НАПРЯЖЕННО-ДЕФОРМИРОВАННОГО СОСТОЯНИЯ ЯЧЕЙКИ СВЕТОПРОЗРАЧНОГО ОГРАЖДЕНИЯ ПРИ ВОЗДЕЙСТВИИ ЛОКАЛЬНОЙ СЕЙСМИЧЕСКОЙ НАГРУЗКИ.....	265
Давронов Олимбек, Туляганов Азиз	
PAHTA-TO'QIMACHILIK KLAUSTERLARNING EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	271
Mamasoliyev G'ayratbek Maxamadyusupovich	
RAQAMLI IQTISODIYOTNING TURIZMDA MOHIYATI VA AHAMIYATI.....	276
Abdullayeva Zulfiya Izzatovna	
MINTAQAVIY SANOAT KORXONALARINING BIZNES JARAYONLARINI TAHLIL QILISH VA BAHOLASHNING ZAMONAVIY USULLARI (BPM, LEAN VA SIX SIGMA YONDASHUVLARI MISOLIDA) ..	279
Azimova Maxfuza Rashidovna	
QURILISH SANOATI KORXONALARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA ULARNI EKOLOGIK BOSHQARISH TAMOIYILLARI	284
Xolov Xamza Tojiddinovich	
O'ZBEKISTONDA AHOLINI QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI BILAN TA'MINLASHNING IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH: EKONOMETRIK TAHLIL VA PROGNOZLASH	292
Matjonov Bekjon Ravshonbekovich, Ibragimova Nodira Kadamovna	
A THEORETICAL MODEL LINKING GENDER EQUALITY AND MANAGEMENT EFFICIENCY.....	297
Ochilova Intizor Sadikovna	
QIMMATLI QOG'OZLAR PORTFELIDAN KUTILAYOTGAN DAROMADGA TA'SIR QILUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODEL ORQALI BAHOLASH.....	303
Sindarov Fazliddin Kaxramonovich	
MAMLAKAT KIMYO SANOATIDAGI KORXONALAR FAOLIYATIDA RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH JARAYONI VA ULARNING TAHLILI.....	312
Odilova Malika Abdushukur qizi	

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI ISHLAB CHIQRISH SANOATIGA JORIY ETISH	317
Abdivoyitova Sarvinoz Abduxayit qizi, Maxmudov Abrorxon Axmadxonovich	
NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA BOSHQARUV HISOB TIZIMINI TASHKIL ETISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI	321
Xojiboyev Muxiddin Shodimuxamedovich	
TIJORAT BANKLARINING INVESTITSION FAOLLIGINI OSHIRISHNING HOZIRGI HOLATI TAHLILI	326
Dagarov Bekzod Muzaffar o'g'li	
O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA RAQOBAT MUHITINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI VA TENDENSIYALARI	332
Qulmetov Mansurbek Ro'zmatovich	
USING ENGINEERING MODELS TO MEASURE SME RISKS IN UZBEKISTAN	340
Djumabayeva Dilobar Asatillayevna	
BANK FAOLIYATIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING ASOSIY MASALALARI	347
Yusufov Javohirtshoh Ozod o'g'li, Xolmirzayev Elbek Baxtiyorovich	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR JARAYONIDA TALABALARNING IJODKORLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	353
Meyliyeva Shoxista Rustamovna	
ИНТЕГРАЛЬНАЯ ОЦЕНКА УСТОЙЧИВОГО ЦИФРОВОГО РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА И ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТУРИСТСКОГО ПОТЕНЦИАЛА БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ	358
Усманова Азиза Баходировна	
O'ZBEKISTONDA ELEKTR YORITISH MAHSULOTLARI BOZORINI INNOVATSION LOKALIZATSIYA ASOSIDA RIVOJLANTIRISH: DINAMIKA, TAHLIL VA PROGNOZ	363
Jurayev Murotjon Sotivoldiyevich	
HUDUDLAR RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH VA REYTINGLASH	371
Kosimov Bobir Abdigafarovich	
BALAND BINOLAR FASADLARINI PARDOZLASH TEXNOLOGIYALARINI EKSPLOATATSION ISHONCHLILIK VA XIZMAT MUDDATINI UZAYTIRISH ASOSIDA OPTIMALLASHTIRISH	376
Amirov Shavkat Rahmatullayevich	
ОСНОВЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНОЙ ЛОГИСТИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ	383
Мурадов Алишер Курбанбаевич	
ФОРМИРОВАНИЕ БИЗНЕС-ПАРАДИГМЫ АГРОТУРИЗМА КАК УСЛОВИЕ ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	390
Усманова Диляфруз Каршиевна	
WAYS TO IMPROVE THE REGIONAL STRUCTURE OF THE INDUSTRY OF NAVAI REGION	396
Uralov Eliboy Omonovich	
JISMONIY SHAXSLARNING MOL-MULK SOLIG'INI TAKOMILLASHTIRISHDA SAMARALI XORIJIY TAJRIBA	400
Safarova Shahzoda	
НАЛОГОВОЕ СТИМУЛИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И ПРАКТИКА УЗБЕКИСТАНА	405
Рафиева Зарина Хусановна	
INDUSTRY 4.0 SHAROITIDA SANOAT KORXONALARIDA INSON RESURSLARINI BOSHQARISHNING ILMIY-AMALIY MASALALARI	410
Djuraeva Guzal Shavkatovna	

SUG'URTA TASHKILOTLARINING MOLIVAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR.....	414
Xalikulova Shirin Utkir qizi	
TIJORAT BANKLARIDA AKTIVLAR SIFATINI OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....	418
Ruziyev Baxtiyor Salimboyevich	
ВЗАИМОСВЯЗЬ УРОВНЯ РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СЛОВАРЯ И ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....	425
Рихсибоева Нигора Низомиддин кизи, Тоймухамедова Дилобар Хуснитдиновна	
TURIZM KORXONALARIDA INTEGRATSIYALASHGAN MARKETING KOMMUNIKATSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI	434
Sobirjonov Asrorbek Sobitjon o'g'li	
KAM SUV TALABCHAN SEMENT OLISH UCHUN RATSIONAL TARKIBNI TADQIQ QILISH	440
X.V. Yusupov, Babayev Sultonbek Sunnat o'g'li	
ENHANCING THE EFFICIENCY OF ISLAMIC FINANCING MECHANISMS IN EMERGING ECONOMIES: EVIDENCE FROM MURABAHA-BASED INSTRUMENTS AND PUBLIC-PRIVATE INVESTMENT MODELS.....	445
Nazarov Nodirjon Namoz o'g'li	
TURIZM XIZMATLAR BOZORIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISH OMILLARI	453
Ibragimov Husen Ismailovich	
STUDIES ON OBTAINING AZOSUPERPHOSPHATE BY TREATING HIGH-CARBONATE, LOW-GRADE CENTRAL KYZYLKUM PHOSPHORITES WITH VARIOUS DOSAGES OF AMMONIUM SULFATE AND SULFURIC ACID.....	457
Saidov Hakimboy O'rinboyevich	
HUDUDIIY SANOAT ISHLAB CHIQARISHNI INNOVATSION RIVOJLANTIRISH OMILLARI.....	463
Avliyaqulov Xudoyberdi, Ollokulova Feruza Mansurovna	
NAVOIY VILOYATI SANOATI RIVOJLANISHINI BANDLIK VA INVESTITSIIYA OQIMLARI ASOSIDA MODELLASHTIRISH.....	466
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
TURIZM KORXONALARIDA INTEGRATSIYALASHGAN MARKETING KOMMUNIKATSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI	474
Sobirjonov Asrorbek Sobitjon o'g'li	
YER VA SUV RESURLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING IQTISODIIY MEKANIZMLARI VA INTEGRAL KO'RSATKICHLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	480
Rustamov Umidjon Xayitboyevich	
AGROKLASTERLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING EKONOMETRIK MODELLARI	485
O'rinboyev Ulug'bek Otabekovich	
TRANSPORT-LOGISTIKA TIZIMLARIDA XARAJATLARNI KAMAYTIRISH VA SAMARADORLIKNI OSHIRISHNING ZAMONAVIY YO'LLARI	494
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li, Saydullayeva Dilnoza Komil qizi	
BENTONIT YORDAMIDA ISHLATILGAN TURBINA MOYLARINI TOZALASH ASOSIDA BAZAVIY MOY OLISH IMKONIYATLARI.....	502
Salomatov Behruz To'ymurodovich, Panoyev Nodir Shavkatovich, Safarov Jasur Alijon o'g'li	
INNOVATSION BOSHQARUV TIZIMLARIDA QAROR QABUL QILISH VA KOMMUNIKATSIYA SAMARADORLIGI.....	506
Sotvoldiyeva Xurliqo G'ayratjon qizi	

CHEMICAL-MINERALOGICAL CHARACTERIZATION AND DRY BENEFICIATION TECHNOLOGY OF FELDSPAR FROM THE SULTAN UVAYS DEPOSIT	512
Buranova Dinara Baxtiyarovna	
TRANSPORT LOGISTIKASIDA AVTOMOBIL TRANSPORTI ORQALI YUK TASHISH JARAYONIDAGI TAVAKKALCHILIKLARNI SUG'URTALASHNING IQTISODIY AHAMIYATI.....	520
Jabborov Islom Xusan o'g'li	
MAGNIT O'ZAGI ELLIPS SHAKLIDAGI TRANSFORMATORLARDA MEXANIK ZO'RIQISH VA ISROFLARNI KAMAYTIRISH HAMDA TEXNIK-IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH MAQSADIDA ELLIPS KESIMNING OPTIMAL PARAMETRLARINI TANLASH.....	524
Bekishev Allabergen Yergashevich, Yakubova Dilfuza Kuanishovna, Saidova Nozima Akkulovna	
ОТ ДЕКЛАРАЦИЙ К ДЕЙСТВИЮ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ БАРЬЕРЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	531
Салахутдинова Юлдуз Голибовна	
ISSIQLIK ELEKTR STANSIYALARI ISHINI SUN'IY INTELLEKT ORQALI BASHORAT QILISH VA YAXSHILASH.....	536
Axmadjonov Ixtiyorjon Rovshanjon o'g'li, Umurzakova Dilnoza Maxamadjanovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INI QAYTARISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH: RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI ASOSIDA O'ZBEKISTON UCHUN RISKKA ASOSLANGAN MODEL	542
Tuxliyev Bozor Karimovich, Dusiyarov Sherzod Xolmuratovich	
O'ZBEKISTONDA AGROFOTOVOLTAIKA: ILMIY-AMALIY RIVOJLANISH, PILOT LOYIHALAR VALIDATSIYASI VA ME'YORIY-HUQUQIY ISTIQBOLLAR	552
Shog'o'chqorov Sanjar Qodir o'g'li	
MINTAQAVIY INFRATUZILMANING IJTIMOIIY TABAQALASHUVGA TA'SIRINI BAHOLASHNING NAZARIY ASOSLARI	563
Babajanova Dilfuza Abdurasulovna	
SANOAT KORXONALARIDA KLASSTERLASHUV JARAYONLARINI BOSHQARISHDA RAQAMLI PLATFORMALARINING AHAMIYATI	568
Xusanova Malohat Mingnorovna	
ПРИМЕНЕНИЕ АЛГОРИТМИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ФИНАНСОВОМ УЧЁТЕ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАТРАТ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ НЕФТЕГАЗОПЕРЕРАБОТКИ.....	574
Икрамова Хилола Ровшан кизи	
SANOAT KORXONALARINI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISH.....	583
Nurova Farog'at Salohiddin qizi	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA XARAJATLAR SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA AUTSORSING VA AUTSTAFFINGDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	590
Fayzullayev Nurulla Baxromovich	
TIJORAT BANKLARIDA YASHIL DEPOZITLAR VA YASHIL KREDITLAR HAJMINI OSHIRISH YO'LLARI	596
Berdiyev Akram O'ktamovich	
AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHNING NAZARIY ASOSLARI	601
Sherkulova Nodirabegim Baxordin qizi	
DAVLATNING IJTIMOIIY SOHA MUASSASALARI MOLIVAVIY RESURSLARINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH	608
Hasanov To'liqin Axmatovich	

RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA INSON RESURSLARINI BOSHQARISH MARKAZLARINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	616
Urazov Sadulla Shodiyevich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TASHQI SAVDOSINING HOZIRGI HOLATI VA RIVOJLANISH YO'NALISHLARI	621
Turayev Abduvoxid Kuldashevich	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ORQALI INDIVIDUAL SPORTCHILARNI TAYYORLASH TIZIMI BOSHQARUVI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	625
Junaydullaev Mels Asliddin o'g'li	
ECONOMIC SOLUTIONS OF THE COLLECTOR SYSTEM FOR THE EFFECTIVE USE OF THE UNDERGROUND ENVIRONMENT IN URBAN PLANNING.....	630
Usmonov Quvvat Turdievich, Orazbayeva Nazokat Maksetovna, Usmonova Madina Quvvat qizi	
SUN'IIY INTELLEKT VA MASHINALI O'RGANISH TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA KORXONALAR MOLIVAVIY HOLATINI HUDUDLAR VA TARMOQLAR KESIMIDA TAHLIL QILISH	635
Muxamadjonova Durdona Adashboy qizi	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA DAVLAT BYUDJETI DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDA SOLIQLARNING ROLI	642
P.SH. Usmonov	
ASINXRON MOTORLARDAGI TASHQI SOCHILMA MAGNIT MAYDONINI O'LCHASH ORQALI DIAGNOSTIKA QILISH.....	646
Pirmatov Nurali, Bekishev Allabergen, Kurbonov Najmiddin, Jalilov Akobir	
ОСОБЕННОСТИ ТРАНСПОРТНЫХ УСЛУГ И ИХ КЛАССИФИКАЦИЯ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ САМАРКАНДСКОЙ ОБЛАСТИ	652
Х.Б. Убайдуллаев	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI INVESTITSIYA FAOLIYATINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	659
Rapikov Toxirjon Yuldashbayevich	
"QUYUV MEKANIKA ZAVODI" AJDA ASOSIY VOSITALARNING BUXGALTERIYA HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	664
Suyunova Zuxra Bahodir qizi	
RAQAMLI IQTISODIYOTDA MILLIY TO'LOV TIZIMI SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	670
Amonov Alisher Rajab o'g'li	
VALYUTA BOZORI KUTILMALARI VA ISHONCH OMILINING MILLIY VALYUTA BARQARORLIGIDAGI ROLI: KUTISHLAR NAZARIYASI ASOSIDA TAHLIL	675
G'afurov Olimjon G'olib o'g'li	
O'ZBEKISTON BANK AMALIYOTIDA ISLOM MOLIVASI QOIDALARIGA AMAL QILUVCHI BANKLAR FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH.....	679
Sayfullayev Sirojiddin Soli o'g'li	
ИСКОННЫЕ СЛОВА, ЗАИМСТВОВАНИЯ И КАЛЬКИРОВАНИЕ В ГЕНДЕРНОЙ ЛЕКСИКЕ РУССКОГО ЯЗЫКА: ДИАХРОНИЧЕСКИЙ И СИНХРОНИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ	687
Худойкулова Феруза Меликуловна	
TIJORAT BANKLARIDA MOLIVAVIY SAMARADORLIK TUSHUNCHASI VA UNI BAHOLASH MEZONLARI.....	693
Kamolov Sardorbek Davlatjon o'g'li	

JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISHDA XALQARO FISKAL RAG'BATLANTIRISH TAJRIBASI VA UNING O'ZBEKISTONDA QO'LLANILISHI: IJTIMOYIY-EKOLOGIK YONDASHUV	700
Saidrasulov Ibrohim Ixtiyor o'g'li	
XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA ICHKI AUDITNI TRANSFORMATSIYA QILISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	705
Maxmudova Sharifa Elmurodovna	
DEVELOPMENT OF E-LEARNING AND EDUCATIONAL PLATFORMS IN UZBEKISTAN	713
Akhrorova Munavvar, Elshodbek Musayev, Fazilat Kamalova, Rahmatjon Erkaboyev, Sabrina Ziyakulova	
AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI SOHASIDA MAJBURIYATLARNING IQTISODIY MOHIYATI, TASNIFI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	721
Amirov Askar Aktamovich	
SUG'URTA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING HUDUDIY JIHATLARI.....	725
Mamadjanov Shuhrat Jalolidinovich	
BUDJETLARARO MUNOSABATLAR ORQALI HUDUDLAR O'RTASIDAGI MOLIYAVIY NOMUTANOSIBLIKNI BARTARAF ETISHNING NAZARIY JIHATLARI	730
Alimqulov Hikmatulla Baxrom o'g'li	
SURXONDARYO VILOYATI SHEROBOD TUMANI TUPROQLARINING XOSSALARI VA ULARNING SIFAT KO'RSATKICHLARI	735
Botirov Behzod Bahodir o'g'li	
DAVLAT MOLIYASINI BOSHQARISHDA RAQAMLI MONITORING TIZIMLARINING FISKAL SAMARADORLIKKA TA'SIRI	740
Berdibekov Adhamjon Ilhomjon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA DAVLAT BUDJETI XARAJATLARINING O'ZGARISH TENDENSIYALARI	745
Ashirov Jasur Dilshod o'g'li	
BANK XIZMATLARI SAMARADORLIGI VA ULARNI BAHOLASH	750
Avazbek Jo'rayev	

BANK XIZMATLARI SAMARADORLIGI VA ULARNI BAHOLASH

Avazbek Jo'rayev

Tadqiqotchi

Annotatsiya: Maqolada bank sohasi tadqiqotlarini ta'minlashdagi uslubiy yondashuvlar, O'zbekistonda bank tizimining shakllanishi va rivojlanish bosqichlarining roli hamda o'ziga xos xususiyatlari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda bank sohasi muammolari, bank sektorini intensiv rivojlantirish strategiyasi, uning iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilingan. Bank tizimini iqtisodiy tartibga solish va qo'llab-quvvatlash jarayonida davlatning rolini kuchaytirish zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: modernizatsiyalash, bank sohasi, milliy bank tizimi, tadqiqotlar, bank tizimi, bank xizmatlari, bo'sh mablag'lar, milliy valyuta, intensiv rivojlanish, strategiya, intensivlashtirish darajasi, iqtisodiy samaradorlik, iqtisodiy tartibga solish.

Аннотация: В статье рассмотрены методологические подходы к обеспечению исследований банковской сферы, роль и особенности этапов формирования и развития банковской системы Узбекистана. Также проанализированы проблемы банковской сферы в современных научных исследованиях, стратегия интенсивного развития банковского сектора и вопросы повышения его экономической эффективности. Обоснована необходимость усиления роли государства в экономическом регулировании и поддержке банковской системы.

Ключевые слова: модернизация, банковская сфера, национальная банковская система, исследования, банковская система, банковские услуги, свободные средства, национальная валюта, интенсивное развитие, стратегия, уровень интенсификации, экономическая эффективность, экономическое регулирование.

Abstract: The article examines methodological approaches to supporting research in the banking sector, as well as the role and specific features of the stages of formation and development of the banking system in Uzbekistan. The study also analyzes current problems of the banking sector, strategies for the intensive development of the banking system, and issues related to improving economic efficiency. The necessity of strengthening the role of the state in the economic regulation and support of the banking system is substantiated.

Keywords: modernization, banking sector, national banking system, research, banking system, banking services, free funds, national currency, intensive development, strategy, level of intensification, economic efficiency, economic regulation.

KIRISH

Mamlakatimiz iqtisodiyotini modernizatsiyalash, tarkibiy o'zgarishlar va COVID-19 bilan bog'liq inqirozga qarshi choralar dasturini amalga oshirish milliy bank tizimi rivojlanishini ta'minlashning zamonaviy usullaridan foydalanishni taqozo etmoqda. Mustaqillik yillarida mamlakatimizda milliy bank tizimini erkinlashtirish borasida izchil islohotlar amalga oshirildi. Qayd etish kerakki, banklar o'zlaridagi mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish orqali mijozlar ishonchini yanada mustahkamlashga erishmoqda.

Binobarin, iqtisodiy inqirozning salbiy oqibatlarini bartaraf etish va ta'sir doiralarini yumshatish borasida banklar oldiga o'ta muhim vazifalar qo'yilmoqda. Ayniqsa, aholi va xo'jalik yurituvchi subyektlarning bo'sh mablag'larini tijorat banklari depozitlariga jalb etishning samarali yo'llarini izlab topishda, bank faoliyati samaradorligini oshirishda banklar faoliyati tadqiqotlaridan keng miqyosda foydalanish, ularning nazariy-uslubiy asoslarini ilmiy jihatdan tadqiq etish bu boradagi vazifalarni hal etishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda jahon talablariga mos keladigan yangicha shakldagi ikki pog'onali bank tizimi shakllantirildi. Yuqori pog'onada bosh maqsad milliy valyuta — so'mning barqarorligini ta'minlash hisoblangan Markaziy bank, quyi pog'onada bevosita iqtisodiyot subyektlariga xizmat ko'rsatuvchi tijorat banklaridan iborat bank tizimi tashkil topdi.

Bank tizimida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlarning birinchi va ikkinchi bosqichlarini o'z ichiga oladigan, 1991–2000-yillardan iborat bo'lgan davrda O'zbekistonda mustaqil bank tizimining tashkiliy, huquqiy asoslari va mukammal infratuzilmasi shakllantirildi. Banklar faoliyatini litsenziyalash, tartibga solish va nazorat qilishning xalqaro andozalarga mos tizimi yaratildi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bank xizmatlari samaradorligini baholash masalalari iqtisodiy adabiyotlarda turli nuqtayi nazarlardan tadqiq etilgan bo'lib, ayniqsa tijorat banklari faoliyatining moliyaviy natijalari, xizmatlar sifati, raqobat muhiti va statistik tahlil usullariga alohida e'tibor qaratilgan. Ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar bank xizmatlari samaradorligini aniqlashda nafaqat moliyaviy ko'rsatkichlar, balki boshqaruv sifati, xizmatlarning diversifikatsiyasi va banklararo raqobat darajasi ham muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Beloglazova G. N. va Kroliveskaya L. P. tijorat banklarida buxgalteriya hisobi tizimini chuqur tahlil qilgan holda bank faoliyati samaradorligini baholashda moliyaviy hisobotlarning ahamiyatini asoslab bergan. Mualliflar bank xizmatlari natijadorligini aniqlashda aktivlar sifati, foizli daromadlar, xarajatlar va likvidlilik ko'rsatkichlari muhim o'rin tutishini ta'kidlaydi. Shuningdek, ular bank operatsiyalarining hisob tizimi orqali samaradorlikni monitoring qilish mexanizmlarini yoritgan.

Mirzayev F. I. tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda O'zbekistonda banklararo raqobatni shakllantirishning konseptual asoslari tahlil qilingan. Olimning fikricha, bank xizmatlari samaradorligi ko'p jihatdan raqobat muhiti bilan belgilanadi. Banklar o'rtasidagi sog'lom raqobat xizmatlar sifati oshishiga, foiz stavkalarining optimallashtirishiga va mijozlarga ko'rsatilayotgan xizmatlar spektrining kengayishiga olib keladi. Muallif bank sektorida samaradorlikni oshirish uchun innovatsion xizmatlarni rivojlantirish va mijozlarga yo'naltirilgan strategiyalarni qo'llash zarurligini qayd etgan.

Maslikova E. N. bank sektori faoliyatini iqtisodiy-statistik tahlil qilish muammolarini o'rganib, samaradorlikni baholashda statistik metodlarning o'rni muhim ekanligini ko'rsatadi. Muallif bank tizimi faoliyatini tahlil qilishda regressiya, indeks, dinamik qatorlar va koeffitsiyentli tahlil usullaridan foydalanish samarali natija berishini asoslagan. Tadqiqotda bank sektorining barqarorligini aniqlash uchun statistik ko'rsatkichlarning kompleks tizimini shakllantirish zarurligi ta'kidlangan.

Ortiqov O. A. banklararo raqobat sharoitida bank xizmatlarini takomillashtirish yo'llarini tadqiq qilgan. Olimning ilmiy qarashlariga ko'ra, bank xizmatlari samaradorligi nafaqat moliyaviy foyda bilan, balki xizmatlarning tezkorligi, qulayligi va mijozlar ehtiyojiga mosligi bilan ham belgilanadi. Tadqiqotda bank xizmatlarini modernizatsiya qilish, masofaviy bank xizmatlarini kengaytirish hamda yangi texnologiyalarni joriy etish samaradorlikni oshirishning asosiy yo'nalishlari sifatida baholangan.

Poletayeva E. N. bank sektori samaradorligini baholash bo'yicha xalqaro tajribalarni o'rganib, samaradorlikni aniqlashda xalqaro reytinglar, rentabellik ko'rsatkichlari va risk indikatorlaridan foydalanish amaliyotini yoritgan. Muallif bank tizimi samaradorligini baholashda ROA, ROE, xarajatlar va daromadlar nisbati kabi ko'rsatkichlarning ahamiyatini alohida ko'rsatadi. Uning tadqiqotlarida xalqaro amaliyot asosida bank xizmatlari samaradorligini kompleks baholash modeli taklif etilgan.

Shuningdek, Poletayeva E. N.ning zamonaviy konsepsiyalar bo'yicha olib borgan tadqiqotlarida bank sektori samaradorligini baholashning yangi yondashuvlari tahlil qilingan. Muallif an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar bilan bir qatorda xizmat sifati, innovatsion texnologiyalar, mijozlar qoniqishi va raqamli xizmatlardan foydalanish darajasi kabi omillarni ham samaradorlik mezonini sifatida ko'rib chiqadi. Bu esa zamonaviy bank xizmatlari samaradorligini baholashda ko'p omilli yondashuvning shakllanayotganligini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida tijorat banklari faoliyatiga oid statistik ma'lumotlar, moliyaviy hisobotlar, ilmiy adabiyotlar va xalqaro bank amaliyoti materiallaridan foydalanildi. Olingan ma'lumotlar iqtisodiy-statistik tahlil, taqqoslash, dinamik qatorlar, koeffitsiyentli tahlil hamda umumlashtirish usullari orqali qayta ishlanib, bank xizmatlari samaradorligini baholashning amaliy va nazariy jihatlarini tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlakat iqtisodiyotini barqaror rivojlantirish, uni moliyalashtirish, moliya bozorini shakllantirish va takomillashtirishda tijorat banklarining faoliyati muhim rol o'ynadi. Bugungi kunda bank tizimining rivojlanishi bank xodimlarining mijozlarga ko'rsatayotgan xizmatlari sifatini oshirib, mijozlarning banklarga nisbatan ishonchini oshirmoqda. Bankning mijozlarga, ya'ni jismoniy va yuridik shaxslarga ko'rsatayotgan keng doirali xizmatlarini tashkil etish va rivojlantirishi qator asosiy shart-sharoitlarga, xususan, bank strategiyasini shakllantirish, samaradorlikni aniqlash, konsepsiya tuzish, xizmatlarni sotish, bozorni tadqiq etish, kadrlar siyosatiga asoslanadi.

Bank xizmatlari o'z xarakteriga ko'ra kredit, operatsion, investitsion va boshqa turlarga bo'linadi. Omonatchilarning (pul qo'yuvchilarning) tijorat banklariga murojaat etgan takliflariga ko'ra, hisob-kitob, pul va boshqa operatsiyalar bilan bog'liq an'anaviy xizmatlardan tashqari, faktoring, lizing, ishonch, maslahat va

boshqa axborot bilan bog'liq xizmatlar ham bank tizimida rivojlantirilmoqda.

Shuningdek, tijorat banklarida investitsion faoliyat samaradorligi ham ortib bormoqda. Tahlillarga ko'ra, tijorat banklari qo'yilmalarining 75 foizdan ortig'ini uch yildan ziyod uzoq muddatli investitsiya kreditlari tashkil etmoqda. Oxirgi o'n yil ichida banklarimiz tomonidan iqtisodiyotning real sektorini kreditlash 8 barobarga oshgan.

Bank tizimi barcha sohalarining barqaror o'sishida, ishbilarmonlik muhitini shakllantirishda, aholini ijtimoiy-iqtisodiy qo'llab-quvvatlashda o'z hissasini qo'shib kelmoqda. Bugungi kunda tijorat banklari tomonidan iqtisodiyotni rivojlantirishda erishgan yutuqlarini quyidagilarda aks ettirish mumkin:

bank tizimi mikrokreditlash asosida tadbirkorlikka yoshlarni, xotin-qizlarni keng jalb etish va ularni ish bilan ta'minlash borasida davlat siyosatini faol qo'llab-quvvatlamogda;

mamlakatimizning yetakchi tijorat banklari tomonidan kasb-hunar kolleji bitiruvchilarining biznes loyihalarini moliyalashtirish uchun imtiyozli kreditlar berilmoqda;

aholining shaxsiy tomoqasida qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish uchun tijorat banklari tomonidan moliyaviy ko'mak ko'rsatlayotganligi buning yaqqol isbotidir.

Ushbu erishilayotgan yutuqlar natijasida imtiyozli kreditlar olish huquqini beruvchi sertifikatlarga ega yoshlar qisqa muddat ichida o'z bizneslarini yo'lga qo'yishga muvaffaq bo'lmoqdalar. Ana shu ajratilgan imtiyozli kreditlar yoshlar uchun boshlang'ich kapitalni shakllantirish va o'z faoliyatini kengaytirishga katta imkoniyat yaratmoqda, o'zini va aholini ish bilan ta'minlashga yordam bermoqda hamda qo'shimcha ish o'rinlari yaratilishiga o'z hissasini qo'shmoqda.

Mamlakatimizda xalq farovonligini ta'minlashga qaratilgan islohotlarning asosiy yo'nalishlaridan biri kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni izchil va jadal rivojlantirishdir. Shu maqsadda bank-moliya tizimi tomonidan qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish uchun keng ko'lamli tadbirlar bosqichma-bosqich amalga oshirilayotganligi o'z samarasini bermoqda. Shuningdek, joylarda xizmat ko'rsatish va servis sohasini, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga doir maqsadli dasturlarni amalga oshirishda, aholini ish bilan ta'minlashda banklar tomonidan ajratilayotgan kreditlar beqiyos ahamiyat kasb etmoqda.

Bundan tashqari, bank faoliyatida shaxsiy yordamchi va dehqon xo'jaliklariga mevali daraxt ko'chatlari, kichik issiqxona tashkil etish, parrandachilik va asalarichilikni rivojlantirish uchun ajratilgan imtiyozli mikrokreditlar bugungi kunda o'z ijobiy samarasini bermoqda. Bu esa mamlakatimizda tadbirkorlik uchun qulay ishbilarmonlik muhiti yaratilganligi, biznes loyihalari sifat jihatdan mukammal va puxta ishlab chiqilayotganligi, kreditdan foydalanish davomida bank mutaxassislari tomonidan samarali monitoring o'tkazilayotganligini ifodalaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan keyingi yillarda bank tizimini yanada rivojlantirish va takomillashtirish yuzasidan qabul qilingan qator muhim farmon va qarorlar bu tizimning moliyaviy barqarorligini kuchaytirishga va faoliyatini xalqaro bank amaliyoti andozalari darajasida yo'lga qo'yishga qaratilgan. Ammo global moliyaviy-iqtisodiy inqiroz jahon iqtisodiyotini keng miqyosda qamrab olib, muayyan salbiy oqibatlarni keltirib chiqarayotgan sharoitda bunga erishish oson emas. Buni hal qilish yo'llaridan biri iqtisodiyotning bank sektori samaradorligini tarmoq va makroiqtisodiy baholashni shakllantirishga metodologik yondashuvlarni o'rganishdan iborat bo'lib, bugungi kunning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Bank sohasining samaradorligini baholashga umumiy konseptual yondashuvlar iqtisodiy samara olish potensial manbasini ifodalaydigan quyidagi faoliyat sohalariga muvofiq ko'rib chiqiladi:

undan olinadigan samara asosan yalpi ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish oqilonaligi darajasi bilan belgilanadigan moliyaviy xizmatlar ko'rsatish bilan bog'liq ishlab chiqarish faoliyati sohalar;

iqtisodiy samara qabul qilinadigan strategik va tezkor qarorlar (institutsonal o'zgarishlar, faoliyat sohalarini kengaytirishga yo'naltirilganlik, ko'rsatlayotgan xizmatlar assortimentini kengaytirish va boshqalar) sifati bilan belgilanadigan tashkiliy qarorlar qabul qilish va boshqaruv faoliyati sohalar;

iqtisodiy samara olish investitsiya qilingan resurslar asosida shakllanadigan aktivlardan olinadigan daromad bilan belgilanadigan investitsion soha;

ular doirasida iqtisodiy samara tashkilotning bozordagi ustunliklarini amalga oshirish (kapitalni markazlashtirish, ixtisoslashgan bank xizmatlari bozorida monopol holatdan foydalanish va boshqalar) natijasida ta'minlanadigan raqobatli munosabatlar sohasi [2].

Bank tashkilotlari uchun asosiy mazmuni vositachilik funksiyalarini amalga oshirish sanalgan ishlab chiqarish faoliyati sohasida samaradorlikni tahlil qilishning statistik usullaridan foydalanish muayyan bank tashkilotlari uchun eng mos keladigan va taqqoslanishi mumkin bo'lgan integral baholar ishlab chiqish vazifasini hal qilish bilan bog'liq. Amaliyotda uning ehtimoliy yechimi agregat tuzilmalar nazariyasining tegishli qoidalaridan foydalanish asosida statistikada amalga oshiriladigan yig'ma ko'rsatkichlarni shakllantirish bilan bog'liq yondashuvlardan foydalanish hisoblanadi.

Bu jihatdan tashkilot faoliyati samaradorligi amaldagi va maqsadli ko'rsatkichlarining muvofiqlik darajasini baholash uchun klassik o'rtacha geometrik indeksni shakllantirishning asosida yotadigan statistik tuzilmalardan

foydalanish hisoblanadi. Ushbu yondashuvga muvofiq, xususiy samaradorlik indekslarini amaldagi darajalar va ularning maqsadli yoki o'rtacha qiymatlariga nisbati ko'rinishida shakllantirish maqsadga muvofiq. Amaliyotda ularni tashkil qilish iyerarxik tamoyil bo'yicha xususiy indekslar tizimlaridan foydalanish asosida amalga oshirilishi mumkin, bu esa hisobga olinadigan parametrlarni detallashtirishning talab qilingan darajasini ta'minlashga imkon beradi.

Boshqaruv faoliyati sohasi uchun iqtisodiyotning bank sohasida aniq boshqaruv yoki tashkiliy qarorlarni amalga oshirishda iqtisodiy samarani shakllantirish manbalarining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, samaradorlikning statistik tahlili ularning quyidagilarga ta'sirini baholash bilan bog'liq sohalarni cheklash maqsadga muvofiqdir: bank tashkilotlarining moliyaviy-iqtisodiy faoliyati umumiy natijalari o'zgarishi; bank tashkilotlari faoliyati xususiy samaradorlik ko'rsatkichlari qiymatlarining o'zgarishi (jumladan, nisbiy ko'rsatkichlar va an'anaviy xarajatlar koeffitsiyentlari); kapitallashuv obyekti sifatida tashkilotning qiymat ko'rsatkichlari.

Birinchi va ikkinchi holatlarda bunday baholar mazmuni tizimli samaraning tashkilot faoliyatining yangicha sharoitlarida xarajatlarni pasaytirish ko'lamini yoki tashkilotlar iqtisodiy faoliyati natijali ko'rsatkichlari shakllanishiga ta'siri bilan bog'langan, oxirgi holatda esa tarkibiy o'zgarishlar bilan bog'liq jarayonlarni amalga oshirish natijasidagi tashkilot bozor qiymati dinamikasini o'lchash bilan bog'langan bo'ladi. Bu holda gipotezalarni baholash usulidan foydalanish hisobga olinadigan ko'rsatkichlar qiymatlarining kuzatiladigan o'zgarishlari ahamiyatini statistik o'lchashning asosiy vositasi sifatida gipotezalarni o'lchash usulidan foydalanish tahlilga yetarlicha adekvat va universal yondashuv bo'lib tuyuladi. Shu bilan birga, bunday hisob-kitoblarni tuzish uchun axborot bazasi sifatida bank tashkilotlari faoliyatining asosiy moliyaviy-iqtisodiy ko'rsatkichlaridan yoki asosiy koeffitsiyentlar tizimidan foydalanish maqsadga muvofiq.

Samaradorlikning boshqaruv jihatida tahlilining uslubiy ta'minlash masalalarini ishlab chiqishda iqtisodiyotning bank sohasida amalga oshirilayotgan qo'shib olish va birlashtirish jarayonlari bilan bog'liq baholashlarga alohida e'tibor qaratish kerak. O'tish davridagi iqtisodiyotga ega mamlakatlar uchun tahlilning bu jihati ushbu sektorning real rivojlanishini ta'minlash va moliyaviy vositachilik xizmatlari bozorida banklarning raqobatbardoshlik darajasini oshirish sifatida eng dolzarb bo'lib ko'rinadi. Biz bozor iqtisodiyotining boshqa subyektlari tomonidan tan olingan bank tashkilotlaridagi tarkibiy o'zgarishlar natijalarini eng munosib tarzda aks ettiruvchi ko'rsatkichlar sifatida tahlil qilinayotgan jarayonlarning mazmunli xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning bozor qiymatining o'zgarishini tavsiflovchi hisob-kitoblarni taklif qilamiz. Bunday holda, gipotezalarni baholash usulini tegishli fond indekslari shaklida shakllantirilgan bunday natijalarning bozor bahosini tavsiflovchi ko'rsatkichlarga kengaytirish tavsiya etiladi.

Shu bilan birga, bunday hisob-kitoblarni tuzishning muqobil yondashuvlari, xususan, "voqealarni tahlil qilish" (event study) deb belgilangan maxsus yo'nalish doirasida xorijiy statistikada keng qo'llaniladigan usullar, shu jumladan moliyaviy aktivlarning ayirboshlash bahosini baholash usullari (xorijiy statistikada CAPM modeli — Capital Asset Pricing Model sifatida ma'lum), daromadning normal (kutilayotgan) darajasini baholash uchun regressiya modellari va boshqalar ko'rib chiqiladi.

Iqtisodiyotning bank sohasi uchun potensial daromad manbalarini ifodalovchi va shunga mos ravishda samaradorlikni baholash predmeti bo'lgan investitsiya faoliyatining asosiy yo'nalishlari to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar, portfelli investitsiyalar, investitsion fondlarda ishtirok etishdan iborat [3].

Taqdim etilgan yo'nalishlarning har biri innovatsion faoliyat turlari samaradorligini baholashda statistik usullardan foydalanish o'ziga xosligini ham, bank tashkilotlari tomonidan bunday baholashni amalga oshirish imkoniyatlari yoki maqsadga muvofiqligini ham belgilab beradigan xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Bu jihatdan eng avvalo oxirgi yo'nalishning o'ziga xosligi iqtisodiyotning bank sohasi uchun investitsiya qilingan resurslarni joylashtirishni nazorat qilish nuqtayi nazaridan obyektiv cheklovlar mavjudligi bilan belgilanadi, bu ulardan foydalanish samaradorligining real hisob-kitoblarni yaratish imkoniyatini sezilarli darajada cheklaydi.

Samaradorlikni statistik tahlil qilish uchun tashkil etilgan uslubiy bazaning mavjudligi (jumladan, bu sohada mavjud xalqaro tavsiyalar, xususan, BMT Sanoatni rivojlantirish tashkiloti — UNIDO investitsiyalar samaradorligini baholash bo'yicha ko'rsatmalarda belgilangan) bilan tavsiflanadigan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalardan farqli ravishda, bank tashkilotlari tomonidan amalga oshirilgan portfelli investitsiyalarning samaradorligini baholashda, qoidaga ko'ra, mavjud statistik usullarni foydalaniladigan axborot bazasining xususiyatlariga muvofiq moslashtirish taqozo etiladi. Xususan, fond birjasi statistikasi asosida statistik prognozlashning klassik usullaridan foydalanish xususiyatlarini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ularni tahlil qilishda qo'llaniladigan yondashuvlarda, birinchi navbatda, investitsiyalarning kutilayotgan davrlari bilan belgilanadigan tub farqlar mavjudligi ta'kidlanadi.

Iqtisodiyotning bank sohasi samaradorligini tahlil qilishda statistik usullar va modellardan foydalanishning alohida sohasi bu raqobat munosabatlari sohasidir. Bank xizmatlari bozorida tashkilotning raqobatli ustunliklarini amalga oshirishning tizimli samarasiga klassik misol ko'rib chiqilgan ko'lam samarasi (returns to scale, scale effect) hisoblanadi.

Bu holatda iqtisodiyotning bank sohasi uchun samaradorlik baholari an'anaviy statistika usullari va

modellaridan foydalanish asosida olinishi mumkin. Biroq bunda tegishli iqtisodiy samarani shakllantirish manbasi sifatida bank sohasi faoliyat ko'lamini tavsiflaydigan umumlashtiruvchi miqdoriy ko'rsatkichlarni tanlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jihatdan iqtisodiyotning bank sohasida operatsiyalar markazlashuv darajasini baholash imkonini beradigan Xerfindal-Xirshman umumiy indeksi yetarli darajada mos keladigan ko'lam ko'rsatkichi hisoblanadi [4]. Ushbu tahlil yo'nalishi uchun uslubiy baza sifatida ishlab chiqarish umumiy hajmi va xarajatlar o'sishi sur'ati nisbatini tavsiflaydigan tegishli dinamik ko'rsatkichlar tavsiya qilinishi mumkin. Tegishli hisob-kitoblarni tuzish uchun statistik amaliyotda ancha keng tarqalgan ishlab chiqarish funksiyalari apparati ham tavsiya etilishi mumkin bo'lib, ular foydalanilgan resurslar hajmining o'zgarishi va tegishli ishlab chiqarish natijalarining o'zgarishi o'rtasidagi bog'liqlikni aks ettiradi (1-jadval).

1-jadval. Bank tashkilotlari faoliyati samaradorligini tahlil qilishda statistik usullardan foydalanishning asosiy yo'nalishlari¹

Iqtisodiy samara olish manbalari	Foydalaniladigan usullar va modellar	Tahlil qilinadigan jarayonlar
Moliyaviy vositachilik	Indeks usuli	Moliyaviy resurslarni jalb qilish va joylashtirish
Boshqaruv sohasi	Gipotezalarni tekshirish, korrelyatsion-regression tahlil	Bozor qiymatini shakllantirish, qo'shib olish va birlashtirish jarayonlari, birja jarayonlari
Investitsiyalar sohasi	Prognoz qilish usullari, hisob-kitob koeffitsiyentlarini tuzish, diskontlash usullari, parametrlarni keltirish usullari	Birja jarayonlari, investitsiya jarayonlari
Raqobatli munosabatlar sohasi	Ishlab chiqarish funksiyalari	Kapitalni markazlashtirish, faoliyat turlarini kombinatsiyalash

Iqtisodiyotning bank sohasidagi tashkilotlar faoliyatining o'ziga xos jihatlari samaradorligini tahlil qilishda statistik usullardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari yuqoridagi jadvalda keltirilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil natijalariga ko'ra, bank tashkilotlari uchun kompleks baholashlarni tuzishda metodologik va amaliy jihatlar bo'yicha texnik samaradorlikni baholashga yo'naltirilgan yondashuvlar eng istiqbolli ekanligi haqidagi xulosa asoslanadi. Bunda tahlilning uslubiy asosi statistika nazariyasi va amaliyotida ancha keng tarqalgan bo'lib, ularning faoliyatini kirish (resurslar) va chiqish (ishlab chiqarish) parametrlari to'plami bilan model ko'rinishida ifodalash chizmasi bo'lishi mumkin.

Aslida bu yondashuv bank sohasi va sanoat korxonalari jarayonlarini rasmiylashtiruvchi statistik modellar o'rtasida o'xshashlikni keltirib chiqaradi, bu esa moliya-bank institutlarining rivojlanish nazariyasi va korporativ jarayonlarning klassik nazariyasining asosiy qoidalarini muvofiqlashtirish imkonini beradi.

Bank sohasining samaradorligini baholashning zamonaviy amaliyotida qo'llaniladigan va eksperimental hisob-kitoblarni o'tkazish vositasi sifatida ko'rib chiqilgan parametrik modellarning tipik va eng tarqalgan namunasi stoxastik xarajatlar chegarasini (Stochastic Frontier Analysis — SFA) qurishga asoslangan modeldir. Uning asosida olingan hisob-kitob nisbatlarini talqin qilishga muvofiq, agar uning amaldagi xarajatlari mavjud statistik xatolar bilan izohlanmagan miqyosda shartli (tashkilotning potensial imkoniyatlariga muvofiq) optimal darajadan oshsa, tashkilot samarasiz deb topiladi.

Shuningdek, iqtisodiyotning bank sohasi samaradorligini baholash modellarini yaratish tamoyillari tarmoq va makroiqtisodiy tadqiqotlar darajasiga qadar kengaytirilishi mumkinligi qayd etiladi. Ushbu tezis xorijiy va xalqaro amaliyotdan olingan bir qator aniq misollar, xususan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, Osiyo-Tinch okeani mintaqasi mamlakatlari bank sohasining samaradorligini tahlil qilish bilan bog'liq tadqiqotlar bilan tasdiqlangan [5].

Iqtisodiyotning bank sohasi samaradorligini makroiqtisodiy va tarmoq darajasida baholashning eng istiqbolli va zamonaviy xalqaro statistik standartlaridan biri MHT axborot-metodologiya bazasidan foydalanishga asoslangan yondashuvdir.

MHTga muvofiq iqtisodiyotning bank sohasi moliyaviy oqimlar tizimi doirasida boshqa subyektlar bilan o'zaro bog'liq iqtisodiy aylanma elementini (subyektini) ifodalaydi, bu sifatda esa MHTda ajratib ko'rsatiladigan iqtisodiyot sektorlari (moliyaviy va nomoliyaviy korporatsiyalar, iqtisodiyotning davlat sohasi, uy xo'jaliklari va ularga xizmat ko'rsatuvchi notijorat tashkilotlari) ko'rib chiqiladi.

1 Manba: muallif ishlanmasi

MHTdagi bunday baholar tizimning tegishli hisoblarida keltirilgan ko'rsatkichlar tizimi asosida amalga oshirilishi mumkin. Bizning fikrimizga ko'ra, ushbu yondashuvning zamonaviy statistikada mavjud bo'lgan boshqa yondashuvlarga nisbatan afzalligi qo'llaniladigan ko'rsatkichlarning balansi va ular asosida tadqiqotning maqsad va vazifalariga qarab baholash mezonlarining turli kombinatsiyalarini yaratish imkoniyati hisoblanadi. Bunda foydalaniladigan axborot tarkibidan kelib chiqib o'tkaziladigan tahlilning muayyan jihatlarini amalga oshirishning turli imkoniyatlari obyektiv jihatdan mavjud bo'lib, bu birinchi navbatda alohida mamlakatlarda milliy statistikaning rivojlanish darajasi bilan belgilanadi.

Amaldagi statistika MHTning barcha uslubiy tamoyillaridan foydalanish sharoitida faoliyat yuritadigan mamlakatlar uchun iqtisodiy va statistik tahlil maqsadida MHT hisoblarida aks ettirilgan ko'rsatkichlarning to'liq to'plami qo'llanishi mumkin. Bunday tizim mavjud bo'lmaganda dastlabki ko'rsatkichlar majmui foydalanilgan hisob tizimi doirasida iqtisodiyotning bank sohasi faoliyati bilan bog'liq ko'rsatkichlarni ajratishning metodologik va texnik imkoniyatlari bilan cheklanadi.

Birinchi holatda bunday tahlil o'tkazish "Banklar, veksel idoralari faoliyati" va "Omonat banklari faoliyati" aralash quyi sohasi uchun shakllantiriladigan ko'rsatkichlar tizimidan foydalanishga asoslanishi mumkin. Bizning fikrimizga ko'ra, bunday tizim to'laqonli ko'rinishda MHT hisoblarida aks ettiriladigan barcha ko'rsatkichlar yig'indisidan iborat bo'lishi mumkin. Keyingi holatda iqtisodiyotning bank sohasi samaradorligini tahlil qilish imkoniyatlari faqat moliyaviy vositachilik sohasida tashkilotlar faoliyatining umumiy jihatlarini bilan cheklanadi.

Kredit tashkilotlari xo'jalik yurituvchi subyektlar sifatida o'z faoliyatida foyda olishni asosiy maqsad qilib qo'yadi. Daromadning ma'lum bir ulushsiz moliyaviy muassasa ishlashi mumkin emasligi tushunarli, ammo qoidaga ko'ra banklarga nisbatan foydani yagona maqsad sifatida birinchi o'ringa qo'yish maqsadga muvofiq emas, chunki bu holda banklar jamiyatga nisbatan, jamiyat esa banklarga nisbatan noto'g'ri yo'naltirilgan bo'ladi. Shunday qilib, kredit muassasalari faoliyatining maqsadini foyda olish maqsadida mijozlar manfaatini ko'zlovchi (ya'ni zarur pul resurslari va kredit bozoridagi boshqa operatsiyalarni ta'minlovchi) faoliyat sifatida talqin etish maqsadga muvofiqdir. Shunday ekan, banklar tijorat asosida faoliyat yuritadilar va ular faoliyatining rentabelligini asosiy maqsad qilib qo'yamaydilar desak, to'g'riroq bo'ladi.

Bankning maqsadlari va faoliyatini to'liq tushunish uchun uning missiyasini aniqlab olish kerak. Pandemiya sharoitida quyidagilar farqlanadi: bank tizimini rivojlantirish va mustahkamlash, milliy valyutaning barqarorligini himoya qilish va ta'minlash; to'lov tizimining barqarorligi va rivojlanishini ta'minlash, shuningdek pul mablag'larini chiqarishni amalga oshirish uchun mas'ul bo'lgan Markaziy bank.

Markaziy bankdan tashqari, tijorat bank faoliyatini amalga oshiruvchi banklar tizimi ham ajratib ko'rsatiladi, chunonchi: keng doiradagi bank operatsiyalarini amalga oshiruvchi va mijoz manfaatlarida faoliyat yurituvchi universal banklar; qimmatli qog'ozlarga va hosila moliyaviy vositalarga investitsiyalar bilan operatsiyalarni amalga oshiruvchi investitsion banklar; asosiy maqsadi aholining pul mablag'larini jalb qilish bo'lgan jamg'arma banklari.

Kredit tashkilotlari o'z vazifalari va mavjud bo'lish maqsadiga ko'ra tijorat banki maqomini saqlaydigan va o'z faoliyatini kompaniyaning boshqa har qanday mustaqil iqtisodiy sohadagi faoliyatidan tubdan ajratib turadigan bir qator funksiyalarni bajaradilar.

Avvalo, kredit tashkilotlari moliyaviy muassasa rolini bajarar ekan, aholining vaqtinchalik bo'sh pul mablag'larini jalb qilish va jamg'arish bilan shug'ullanadi. Bank hisobvaraqlarida to'plangan mablag'lar bir tomondan o'z egalariga daromad keltirsa, ikkinchi tomondan ular bankning kredit operatsiyalari uchun resurslar bo'lib xizmat qiladi, kreditlash uchun manba vazifasini bajaradi. Ushbu funksiya tijorat banki uchun nafaqat asosiy funksiya hisoblanadi, balki asosiy faoliyat turi va daromad manbasi sifatida ham ishlaydi.

Bankning moliya bozoridagi ikkinchi o'ziga xos funksiyasi uning kreditlashda vositachi sifatidagi faoliyatidir. Shunday qilib, tijorat banki kredit sohasiga xos bo'lgan muammolarni bartaraf qiladi va risklarning bir qismini o'z zimmasiga oladi. Bank to'plangan vaqtinchalik bo'sh mablag'larni bitimdan qulayroq shartlarni oldindan hisobga olgan holda, barcha mumkin bo'lgan risklarni hisoblab, to'g'rilab, iqtisodiy foyda keltira oladigan joyga yo'naltiradi.

Hozirgi vaqtda jismoniy va yuridik shaxslar uchun juda ko'p to'lovlar banklar orqali o'tadi. Shu sababli hisob-kitoblar va to'lovlarni amalga oshirishda vositachilikni bank faoliyatining alohida funksiyasi deb atash mumkin, chunki faqat kredit tashkilotlari pul muomalasi va iqtisodiy munosabatlar subyektlarining deyarli barcha turlari o'rtasidagi hisob-kitoblar jarayonini tartibga solish va ta'minlashning mutlaq huquqi va qobiliyatiga ega. O'z faoliyatini optimallashtirish orqali banklar ko'plab moliyaviy vositalar bilan muvaffaqiyatli operatsiyalarni amalga oshiradi, mijozlarga hisob-kitoblarning turli shakllarini taklif qiladi: akkreditivlar, to'lov topshiriqlari, inkasso, cheklar va veksellar, bank kartalari va boshqalar. Bundan tashqari, kredit tashkilotlari faol rivojlanmoqda va yangi mahsulotlarni taklif qilmoqda (masalan, so'nggi yillarda juda ommalashgan elektron naqd pulsiz to'lovlarni mijozlar uchun jalb etuvchan bo'lgan yangi shartlarda rivojlantirish) [6].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-sentabrdagi "Valyuta siyosatini liberallashtirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5177-son Farmoni // URL: <https://lex.uz/docs/-3326421>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 12-sentabrdagi "Respublika bank tizimini yanada rivojlantirish va barqarorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3270-son qarori // URL: <https://lex.uz/uz/docs/-3342348>
3. Белоглазова Г. Н., Кроливецкая Л. П. Бухгалтерский учет в коммерческих банках. В 2-х томах. — М.: Юрайт-Издат, 2012.
4. Мирзаев Ф. И. Ўзбекистонда банклараро рақобатни шакллантиришнинг концептуал асослари: иқтисод фанлари доктори диссертацияси автореферати. — Т.: Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси, 2009. — 36 б.
5. Масликова Е. Н. Проблемы экономико-статистического анализа деятельности банковского сектора экономики // Девятнадцатые международные Плехановские чтения: тезисы докладов. — М.: РЭА им. Г. В. Плеханова, 2006. — 0,1 п.л.
6. Ортиқов О. А. Банклараро рақобат шароитида банк хизматлари ва уларни такомиллаштириш йўллари: иқтисод фанлари номзоди диссертацияси автореферати. — Т., 2009. — 23 б.
7. Полетаева Е. Н. Оценка эффективности банковского сектора экономики: опыт международных исследований // Консультант директора. — М., 2006. — №7 (259). — 0,2 п.л.
8. Полетаева Е. Н. Современные концепции оценки эффективности банковского сектора экономики // Двадцатые международные Плехановские чтения: тезисы докладов. — М.: РЭА им. Г. В. Плеханова, 2007. — 0,1 п.л.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100